RIIKKAČOAHKKINÁŠŠI 10
Sámi giela- ja kultuvrra-áŋgiruššan - ođđa vuoruhansuorggit Sámiálbmotfondii

Áššečilgehus
Stuorradiggi ásahii sámiálbmotfoandda kollektiiva buhtadussan daid vahágiid ovddas maid dáruiduhttinpolitihkka dagahii sápmelaččaide. Sámediggi hálddaša foandda jahkásaš ja sestojuvvon tietnasa mii lea 75 mill ruvnnu.

Sámiálbmotfoandda tienas geavahuvvogođii vuosttaš geardde Sámedikki bušeahta oktavuođas 2008s. Ovdal dán de lei foandda geavaheapmi leamaš áššin NSR:as riikkačoahkkimis 2007s. Riikkačoahkkincealkámuš 2007s lei ná:

> ***NSRs 39. landsmøte i Bodø uttaler følgende i landsmøtesak 9 – Samefolkets fond:***
>
> *Avkastningen av Samefolkets fond skal brukes til tiltak som bevarer, styrker ja gjenreiser det samiske språk.*
>
> *NSRs landsmøte i 2007 vil at Sametinget i disponeringen av Samefolkets fond i første omgang prioriterer få, men gode programområder. Programområdene kan revideres hvert fjerde år. Den konkrete prioriteringen og utdypingen av programområdene skal skje i forbindelse med de årlige budsjettforhandlingene i Sametinget.*
>
> *Flere aktive språkbrukere*
>
> *Vitalisering og styrking av det samiske språket er en av de største utfordringene det samiske samfunnet har i dag. Etter lange perioder med fornorskning er det et stort behov for å vitalisere språket i de generasjoner og områder som har mistet språket. NSRs landsmøte i 2007 vil på denne bakgrunnen be Sametinget i en første fireårs periode prioritere tiltak som allerede på kort sikt kan resultere i flere aktive samiskspråklige språkbrukere.*
>
> *Tiltakene må konkret rette seg mot alle samiske språk og dialekter i Norge, og omfatte det talte og skrevne ord, herunder samiskspråklig fag/dokumentar- og skjønnlitteratur for barn, ungdom og voksne. De samiske barna og ungdommen er vår fremtid og ungdom har rett til å nytte og møte samisk språk i de formater de møter i sitt dagligliv. Dette vil også bidra til å styrke samisk identitet.*
>
> *Digitale produkter med samisk språk, spesielt med barn og unge som målgruppe må derfor prioriteres.*
>
> *NSR ber Sametinget vurdere å sette i gang et omfattende samisk alfabetiseringsprogram (skrive- og leseferdigheter). Et alfabetiseringsprogram innbærer en større satsing på tvers av forvaltningsnivå og etablerte strukturer. Et slikt program bør omfatte bl.a. barnehager, skoler og voksenopplæring. Erfaringene fra Elgåprosjektet og andre lignende språkprosjekter vil være viktige som grunnlag for programmet. NSR mener at det må til en større satsing over flere år for å få til et løft for samisk språk. Som en del av finansieringen mener NSR at regionale og statlige myndigheter må gi betydelige bidrag.*
>
> *NSRs landsmøte vil at Sametinget videre vurderer følgende innsatsområder:*
>
> *Dokumentasjon av samisk tradisjonskunnskap*
>
> *Prosjekter som omfatter systematisering og dokumentasjon av samisk tradisjonskunnskap må prioriteres. Prosjekter kan omfatte kunnskap innen samfunnets organisering, næringer,*

ressursutnyttelse, miljø- og naturforhold, historiske sagn og fortellinger, joik og all form for duodji. Det forutsettes samarbeid mellom relevante fagmiljø, samiske språk- og kultursentre og tradisjonsbærere i forbindelse med systematiseringen og dokumentasjonen.

Dán riikkačoahkkincealkámuša vuođul ovddidii NSR sámediggejoavku čuovvovaš evttohusa vuoruhansuorgin Sámiálbmotfondii 2008–2009 áigodahkii. Evttohus oaččui doarjaga Sámedikki Plána- ja finánsalávdegottis, ja maŋŋá Sámedikki dievasčoahkkimis.

Komiteen ønsker en offensiv og målrettet satsing på språkarbeid og en sterkere tydeliggjøring av hva midlene fra Samefolkets fond blir brukt til. Komiteen ønsker tiltak som vil gi synlige resultater i løpet av den første perioden fondet tas i bruk. Få, men gode, programområder for de neste to år prioriteres, slik at fondsavkastningen kan bidra til prosesser hvor man gjør konkrete løft for å se resultater av satsningen.

Den aktive fornorskningspolitikken har påført samer kollektive virkninger i forhold til selvforståelse og identitet. Tap av selvrespekt, åndelige verdier, morsmål, samisk kultur og troen på Samefolkets fremtid, samt brudd i overføring av tradisjonell kunnskap, bør ikke bare ses historisk, men også i et fremtidsretta perspektiv. Den språklige ensrettingen og den langvarige statlige innsatsen som drev frem omfattende mekanismer for å endre grunnverdier i den samiske kulturen og å tvinge frem bytte i nasjonal identitet, har påført og påfører konsekvenser for det samiske folk i dag. Opprettelsen av Samefolkets fond er ett skritt i retning av å rette opp skader samene som folk er blitt påført gjennom generasjoner. Fondet alene er ikke nok til å bøte på skadene fornorskningen har medført. Det er fortsatt statens ansvar å videreføre arbeidet med å sikre samenes kultur og livsgrunnlag. Språket og kulturarven står oss nært og skal derfor prioriteres i det neste skrittet.

Komiteen ønsker å synliggjøre prosjekter finansiert av fondsmidlene. Det bør utvikles et varemerke som synliggjør prosjektene.

Satsningsområder

Utvikling av konkrete program vil synliggjøre det enkelte satsingsområdet, og vil kunne brukes for å generere ytterligere finansiering fra andre kilder som stat, fylker og andre aktører. Programmer som settes i gang i denne perioden kan gå over mer enn to år, og kan ha konsekvenser utover denne toårs perioden.

I Språkprogrammer
Målsetting: Flere aktive språkbrukere.

Revitalisering og styrking av det samiske språket er en av de største utfordringene det samiske samfunnet står ovenfor i dag. Etter lange perioder med fornorskning er det et stort behov for å revitalisere språket i de generasjoner og områder som har mistet språket. Språksatsing og språkrøktarbeid må også prioriteres i de språksterke områdene.
Komiteen vil i den første toårs perioden prioritere tiltak som på forholdsvis kort sikt kan resultere i flere aktive samiskspråklige språkbrukere. Et satsningsområde er utarbeidelse av språkmotiveringsprogram. Program innenfor områdene foreldre – barn, læremiddelutvikling, inkludert hefter, spill, digitale læremidler/spill, leker for barnehagebarn skal prioriteres.
Det forutsettes samarbeid mellom relevante fagmiljø, samiske språk- og kultursentre, og oppvekst og utdanningsinstitusjoner innenfor dette satsningsområdet. Utvikling av program og metode for språkprogrammet må prioriteres, mens selve språkaktivitetene vil foregå på lokalt plan.

II Tradisjonell kunnskap
Målsetting: Tradisjonell kunnskap skal være levende kunnskap blant samefolket.

De eldres kunnskaper og erfaringer er viktig for de oppvoksende generasjonene, og deres kunnskap

og ekspertise må honoreres på linje med ekspertise i samfunnet for øvrig. Komiteen ser det som viktig både å dokumentere tradisjonskunnskap og bevare og formidle kunnskapen til dagens og fremtidas generasjoner. Dette kan bidra til å heve statusen til samisk språk og kulturell kunnskap, samtidig som man ivaretar og viser respekt for de eldre.
Prosjekter som omfatter dokumentasjon av samisk tradisjonskunnskap må prioriteres.
Prosjekter kan omfatte kunnskap innenfor samfunnets organisering, næringer, ressursutnyttelse og naturforståelse, miljø- og naturforhold, historiske sagn og fortellinger, joik og musikktradisjoner og duodji.

Formidling av kunnskap kan være i form av bøker, film og teater. Det forutsettes samarbeid mellom relevante fagmiljø, samiske språk- og kultursentre og tradisjonsbærere innenfor dette satsningsområdet. Utvikling av program og metode for dokumentasjon og systematisering av tradisjonskunnskap må prioriteres, mens selve prosjektene og dokumentasjonsarbeidet vil foregå på lokalt plan. I forbindelse med dokumentasjon av tradisjonell kunnskap, må det tas hensyn til behovet for å beskytte vår kunnskap overfor "fremmede" interesser og det må sikres at samiske institusjoner forvalter vår kunnskap i tråd med det samiske folks interesser.

III Litteratur
Målsetting: mer samiskspråklig litteratur

Samisk skriftspråk, fag- og kulturformidling er av betydning for en moderne og vital kultur. Behovet for samisk litteratur for alle målgrupper er stort, både innenfor skjønn- og faglitteratur. Derfor er samisk litteratur et satsningsområde.

Mye samisk litteratur venter på å bli utgitt. Denne satsningen vil bli prioritert, slik at disse blir tilgjengelige for det samiske folk.

NSR lea evttohan, ja ožžon coavcci dasa ahte vuoruhansuorggit galget sáhttit lonohallojuvvot juohke sámediggeáigodaga álggus, ja ahte juohke ođđa Sámediggi dainna lágiin oažžu liibba váikkuhit dasa mo dát kollektiiva buhtadus galgá geavahuvvot. Ovdal válggaid 2009s válljiimet joatkkit vuoruhansurggiid, go dat ledje dušše doaibman guokte jagi. 2013s leat dát vuoruhansuorggit doaibman guhtta jagi, ja danne lea hui buorre ágga árvvoštallat vejolaš ođđa vuoruhansurggiid.

Evttohuvvo giellavuoruheami bisuhit. Lea ain hui dárbu giellaoahpahussii, ja doaibmabijuide maid foanda lea ruhtadan lea ollugat guorrasan. Dan ođđa sámi giellaiskkadeami (2012) mielde, lea ge justa "gaskabuolva" mii ii leat ožžon giela ovddit buolvvas, ii ge leat ožžon doarvái buori fálaldaga skuvlladoaimmahaga bokte. Dá lea joavku mat dál áinnas leat váhnemat, ja danne leat sii ulbmiljoavkkus addit iežaset mánáide čuovvuleami ja giellaarenaid.

Lea goitge dárbu árvvoštallat giellavuoruheami dássážii, čielggadan dihte lea go dárbu justeret organiserema ja ulbmiljoavkkuid. Maŋimuš guđa jagis leat biddjojuvvon ollu resurssat giellavuoruheapmái, ja dás berre leat potensiála oahppat juoga sihke Sámediggái ja oasálaččaide rávisolbmooahpahusas. Gánnáha mihttet ahte NSR riikastivra evttoha bargoprográmmas ahte ráhkaduvvo plána sámegiela rávisolbmooahpahussii, sihkkarastin dihte nana oasálaččaid ja buori koordinerema fálaldagaid ektui.

NSR hálida loktet mánáid ja nuoraid mediafálaldaga hilgojuvvon áššin Sámiálbmotfoandda giellavuoruheami oktavuođas, vaikke vel dát lei áibbas guovddáš NSR:a riikkačoahkkinmearrádusas. Filbma lea beaktilis media, ja mediafálaldat mánáide ja nuoraide dárogillii ja eaŋgalasgillii lea hirbmat váljus. Danne lea erenoamáš dehálaš ahte gávdnojit filmmat sámegillii, leažžet dal ráhkaduvvon sámegillii dahje dubbejuvvon sámegillii. Evttohuvvo danne ahte sámegielat filmmat mánáide loktejuvvojit sierra juksanmearrin giellaprográmmas.

Evttohuvvo maiddá ahte árbevirolaš máhtu vuoruheapmi jotkojuvvo. Dán áššeduovdagis lea ain dehálaš fágalaš ovdánahttinbargu jođus, ovttas máŋgga sámi ásahusain. Dás leat lihkkuhan oažžut earáid maid

oasálažžan, nu go Ođasmahttin-, hálddahuslaš- ja girkodepartemeantta (FAD) dagahit fágalaš ovdáneami Árbediehtu-prošeavtta hárrái. Dá lea fágalaš pionearabargu mii berre jotkojuvvot maiddá boahtte sámediggeáigodagas, muhto berre láhččojuvvot nu ahte eambbo oasálaččat sáhttet searvat dán bargui.

Evttohuvvo oasážiid mielde láivudit girjjálašvuođavuoruheami. NSR lea doallan lohpádusa addit sámi girjjálašvuhtii logi milliuvnna ruvnnu 2007 rájes, ja dál lea áigi árvvoštallat makkár eará kultursuorggit dárbbašuvvojit loktejuvvot. Sámi girjjálašvuođas leat eará váikkuhangaskaoamit Sámedikki bušeahtas, ja vaikke vel dán vuoruhansuorggi heaittiha de dat dieđusge ii mearkkaš ahte ii leat vejolaš ruhtadit sámegielat girjealmmuhemiid.

Dan ovdii evttohuvvo *luohti/vuolle/vuelie* ođđa vuoruhansuorgin boahtte sámediggeáigodahkii. *Luohti/vuolle/vuelie* lea beaktilis ja erenoamáš sámi kulturovdanbuktin man sáhttá guorrat guhkás maŋos, ja mii ovdanbuktojuvvo iešguđetge láhkai dan duohken guđe guovllus dat lea vuolgán. *Luođis/vuolle/vueliesne* lea ovdal leamaš sierra doaibma rituálaid ja seremoniijaid oktavuođas. *Luođis/vuolle/vueliesne* lea maid sosiála doaibma, mii gáibida ahte lea buorre gaskavuohta dan gaskkas guhte juoigá ja dan guhte juoigi juoigá. Girječálli Johan Turi dajai ahte luohti lea "dáidda muittašit eará olbmuid".

Luohti/vuolle/vuelie lea kulturovdanbuktin mii dál lea marginaliserejuvvon vel min iežamet birrasis ge. Dás lea dáruiduhttinpolitihkka duogážis, muhto maiddá dat ahte buot sápmelaččat galge šaddat kristtalažžan, go jo luohti leamaš oassin seremoniijain ja rituálain mat ledje ovdal kristtalašvuođa. Luohti lea jaskkodan máŋgga sámi guovllus. Seammás lea luohti fámolaš ja seaiva kulturovdanbuktin, ja leat ollu buorit juoigit, ja lea guovddáš báikkálaš identitehtas ja sohkagullevašvuhtii máŋgga guovllus.

Luohti/vuolle/vuelie lea okta dain sámi kulturovdanbuktimiin mas ii leat vel makkár ge ásahusalaš "ruoktu". Mis eai leat sierra ásahusat mat áimmahuššet luođi, muhto mis lea organisašuvdna juigiid várás, mis lea girjelágádusat, eará organisašuvnnat, ovttaskas juoigit ja festiválat mat barget luđiin. Sihkkarastin dihte luođi/vuolle/vueliem boahtteáigái dárbbašat mii ásahusa dahje gealbobirrasa mas lea dát doaibman, ja mii sáhttá jođihit fágalaš ovdáneami ja gaskkusteami. Muhttin eará guovddáš hástalus mii dávjá digaštallo lea gaskavuohta gaskal dahkkivuoigatvuođa ja sámi áddejumi ovdamearkka dihte olbmoluđiid vuoigatvuođaide, dasa dárbbašuvvo fágalaš ovdánahttinbargu. Go jo luohti/vuolle/vuelie ealli árbevierrun máŋgga guovllus lea deaddaga vuolde, de lea maid dárbbašlaš vuoruhit duođaštanbarggu. Vuoruheami áigumuš berre leat bargat dan ala ahte luohti/vuolle/vuelie galgá leat ealli sámi kulturovdanbuktin maiddá boahtteáiggis. Jus dáinna galgá lihkostuvvat de ferte gaskkustanbargu mánáid ja nuoraid ektui leat áibbas guovddážis.

Čuovvovaš áššit berrejit danne vuoruhuvvot jus luohti/vuolle/vuelie galgá leat vuoruhansuorgi Sámiálbmotfoanddas:

- Ovdánahttit stáđis gealbobirrasa.
- Ovdánahttinbargu dahkkivuoigatvuođaid ektui.
- Duođaštanbargu, ovdamearkka dihte digitála luohtearkiivva bokte.
- Gaskkusteapmi mánáid ja nuoraid ektui.

<u>Riikkastivrra evttohus riikkačoahkkinmearrádussii:</u>
NSR dáhttu čuovvovaš vuoruhansurggiid Sámiálbmotfondii 2013-2017 sámediggeáigodahkii:

I Giellaprográmmat
Mihttomearri: Eanet aktiivvalaš giellageavaheaddjit. Eanet sámegielat mánáidfilmmat.

II Luohti/vuolle/vuelie
Mihttomearri: *Luohti/vuolle/vuelie* galgá leat ealli musihkkahápmi sápmelaččaid gaskkas.

II Árbevirolaš máhttu
Mihttomearri: Árbevirolaš máhttu galgá leat ealli máhttu sápmelaččain.